

Пан (детальний переказ)

Кнут Гамсун

РОЗДІЛ I

"Останніми днями я все думав і думав про вічний день північного літа". Я сиджу тут і думаю про хатинку, у якій жив. Час іде дуже повільно. Я усім задоволений. Мені тридцять років. Недавно я отримав листа, а в ньому два пташиних пера.

Я згадую, що два роки тому час плинув дуже швидко. 1855 року зі мною дещо сталося, чи, може, мені це лише здалося.

У великому білому будинку я зустрів людину, яка захопила всі мої думки. Зараз я вже не згадую про це постійно. Натомість я думаю постійно про крик морських птахів, про полювання в лісі, про ночі.

Із вікна моєї кімнати я бачив велику кількість островів і шматок моря. За хатинкою був величезний ліс. Лише в лісі душа ставала спокійна і могутня. Єдиним моїм другом був Езоп, мій собака, якого я потім застрелив.

Увечері після полювання тепло домашнього затишку обіймало моє тіло. Після вечері я багато разів засинав одягнений так, як був удень, і прокидався ранком від криків морських птахів. І коли, було, я дивився у віконце, я міг бачити великі білі будівлі містечка Сірілунда. І я дивувався, що ось я тут, у Норвегії, у хатинці біля лісу.

Багато було таких ночей.

РОЗДІЛ II

"Нехай іде дощ, виє буря — це не має значення". Часто буває, що маленька радість охоплює тебе, і ти ходиш щасливий від того, що сонячний промінчик блищить на скелі.

А в інший час можна знудитися в бальній залі. "Це від того, що джерело радості чи печалі — в самій душі людини".

Я згадую один день. Мене захопив дощ. Я зайшов у сарай. Я тихо наспівував, але без радості. Раптом Езоп нашорошив вуха. Двоє чоловіків і дівчина забігли до мене. Вони кричали і сміялись.

Один із чоловіків був торговець Макк. Я його знав. Він навіть якось запрошував мене до себе, але я так і не зібрався.

Він відрекомендував мені маленького чорнобородого чоловіка, лікаря, який жив біля сусідньої церкви.

Дівчина розмовляла з Езопом. Я звернув увагу на її кофтину: було видно, що вона фарбована. Я дивився на дівчину. "Вона була високою, але ще без форм, років п'ятнадцяти-шістнадцяти, з довгими руками, без рукавичок".

Ця зустріч ніяк не вплинула на мій настрій.

РОЗДІЛ III

"Перед моєю хатинкою стояв камінь — високий, сірий камінь". Мені здавалося, що він пізнавав мене як друг, і я намагався завжди пройти повз нього.

"А на горі, в лісі, починалося полювання. Іноді я вбивав що-небудь, іноді ні..."

"За острівками у тяжкому спокої лежало море". У тихі дні можна було бачити одне й те саме вітрило. Але коли налітав вітер, все перетворювалося на дим, небо і земля зливалися. І жодного голосу, жодного слова не чулося нівідкіль, тільки важко гула буря над головою. Ось у такий шторм з моря з'явився маленький, чорний, як вугілля, пароплав.

Коли я надвечір прийшов на пристань, багато людей стояли там і дивилися на нежданого гостя. "Я помітив, що у всіх без винятку були голубі очі, хоча вони мало були схожі одне на одного". Молода дівчина в білій хустині стояла оддалік і дивилася на мою шкіряну куртку, на мою рушницю. Я сказав їй, що вона завжди має носити білу хустку, яка їй до лиця. У цей час до неї підійшов чоловік і назвав її Євою. Я знав його — це був коваль. А Єва була його дочкою.

Декілька днів над землею носився холодний і непривітний настрій. Та одного разу вранці сонце піднялося із-за лісу, і я беру рушницю на плече в мовчазній радості.

РОЗДІЛ IV

У той час я стріляв усе, що хотів, — зайців, білих куріпок, тетеруків і навіть морських птахів. Дні ставали довшими, а повітря — прозорішим. Я на два дні йшов у гори. За версту під собою я бачив море; по кам'яних стінах стікала вода, і цю тиху мелодію води чув лише я.

Ідучи вниз, я завжди потрапляв на свою стару знайому стежинку, яка звивалася між дерев. "Я не поспішав — спішити було нікуди, дома ніхто не чекав на мене". Я був вільний, як володар.

Я вийшов з лісу і побачив жінку і чоловіка. Вони розглядали мою рушницю, мій компас, мій ягдташ. Я запросив їх до себе, і вони обіцяли колись прийти.

"Ось уже й вечір. Я прийшов додому, розвів вогонь, приготував птицю і поїв. Завтра теж буде день..."

"Так пройшло багато днів".

Я гуляв і дивився, як настає весна. Все змінювалося. Я приходив до млина, де вся земля була витоптана людьми, які приходили сюди з мішками на спині, і тут їм його мололи.

Чи писати мені далі? Ні, ні. Хіба що трішки, заради власного задоволення.

Я залишався один. Зрідка я бачив Єву, дочку коваля. У руках вона тримала мотузку, щоб переносити дрова, а на голові в неї була біла хустка.

Весна прийшла, мабуть, і до мене. Іноді моя кров стукала так голосно, ніби я чув кроки. Одного разу до мене в гості прийшли іомфру¹ Едварда і кульгавий лікар. Я розповів їм, які в цьому лісі водяться звірі і яку дичину не можна вбивати.

Лікар побачив "на моїй порохівниці фігуру Пана і став розповідати мені про Пана".

Едварда почала розповідати мені про англійця, який минулого року жив у моїй хатинці і часто обідав у них. Вона запросила мене в гості, і, слухаючи її, я раптом відчув, як щось торкнулося мого серця. "'Це від весни і світлого дня", — подумав я потім, згадавши це".

Ми ще трохи поговорили про англійця і домовилися поїхати на човні оглянути

місця, де сушилася риба.

Провівши гостей, я сів лаштувати рибальські гачки й сітку. Дивні думки роїлися в моїй голові. Я згадував обличчя і шию, великі вогняні вуста Едварди, "дівочий вираз її великого пальця викликав у мені ніжність...".

Мені спало на думку, що я міг би зараз піти до Едварди і попросити шовкових ниток для моєї сітки. Я вже вийшов за двері, але раптом згадав, що в моїй коробці є нитки, навіть більше, ніж потрібно.

Я ввійшов до хатинки і відчув, що ніби хтось сторонній уже є там.

РОЗДІЛ V

Два дні я не ходив на полювання. Я сидів дома, поки було що їсти.

На третій день я пішов на полювання.

За три дні я не бачив жодної людини. "Я думав: може, я зустріну кого-небудь сьогодні... Над землею стояла тиша... Увесь ліс завмер від захоплення". Я пізнаю місця, по яких проходжу. "Дерева і каміння стоять, як і раніше, самотньо, листя шурхотить під моїми ногами".

Я бачу внизу під собою річку і маленький млин, який працює. Я біжу на галявину, але там усе тихо.

Я спустився в Сірілунд, і пан Макк радо прийняв мене і запросив провести в них вечір.

РОЗДІЛ VI

"Мені здається, що я можу трішки читати в душах людей... Нас сидить у кімнаті декілька чоловіків, декілька жінок і я, і мені здається, що я бачу, що відбувається в душах цих людей і що вони думають про мене".

Я провів увесь вечір у пана Макка. Ми грали в карти і пили після вечері. Хазяїн показував мені лампи, розповідав про свого дідуса, який отримав із рук самого Карла Йоганна шпильку із коштовним каменем.

Я подивився на Едварду, і раптом вона здалася мені негарною.

Гості розійшлися. Ми з хазяїном ще поговорили про нову вивіску, яку він збирався повісити на магазин, про залізницю, про першу телеграфну лінію, про пасьянси, які виходять, якщо трішки підіграти собі.

Пан Макк пішов проводити мене. На роздоріжжі він почав сперечатися зі мною, що стежкою побіля кузні йти ближче до моєї хатинки. Ми пішли кожен своєю дорогою, домовившись зустрітися біля хатинки. Я не поспішав. Коли прийшов до ґанку, то побачив, що пан Макк уже там. Я зрозумів, що він і тут надурив.

РОЗДІЛ VII

"Моїми єдиними друзями були ліс і море". Я був сам і часто дзвенів мідяками, щоб порушити тишу. "Я думав: що, якби зараз прийшли Дідеріх та Ізелінда".

Вночі мені здавалося, що на дереві сидить Пан, поглядає на мене, і все дерево гойдається від його притишеного сміху.

"Я не спав три ночі, я все думав про Дідеріха та Ізелінду". Ось вони підходять до дерева. Ізелінда просить мене застібнути їй черевики. Вона зовсім гола і прекрасна.

Через годину вона говорить, майже торкаючись моїх вуст, що їй треба йти. А із-за дерева виходить Дідеріх і говорить, що все бачив. Ізелінда голосно сміється, і її веселий сміх заповнює увесь ліс. "Вона йде, весела і гріхозна з голови до ніг".

Була ніч. З'явилася дівчина, вона плела шкарпетку і наспівувала щось. Я зупинив її, спитав, як її звуть і скільки їй років. Дівчина сказала, що звуть її Генрієтта і їй уже дев'ятнадцять років.

Я залишився з нею до ранку.

РОЗДІЛ VIII

Ми говорили з Едвардою. Я розповідав їй про море, ліс, квіти, трави, птахів. Находив дощ, і я хотів прощатися, але Едварда зупинила мене новими питаннями. Раптом мені стало жаль її. Тоненькі руки надавали їй вигляду покинутої сироти.

Я став розповідати про полювання на куріпок, про свої бажання, про враження від природи. Едварда так уважно слухала, що перестала контролювати себе. "Обличчя її стало некрасивим і дурнуватим, нижня губа зовсім відвисла".

Почався дощ, і вона пішла. Я не став її проводити, а пішов до своєї хатинки. Раптом вона наздогнала мене і стала говорити про поїздку на човні до сушильні.

Коли вона пішла, я звернув увагу на її красиві, мокрі до колін ноги у стоптаних черевиках.

Пам'ятаю ще один день. Я в компанії молодих чоловіків і жінок сідаю в човен. Ми висаджуємося на галявині, розпаковуємо корзини з їжею і пляшками вина. "Світлі плаття, голубі очі, море, білі вітрила. Ми трішки поспівали.

І щоки розчервонілися".

За годину мої думки повні радості. Одна жінка розпитує у мене про мою хатинку, і я запрошую її в гості. Друга розпитує, чи був я раніше у них на півночі, і я розповідаю, що часто милуюся лісом, морем, горами, а тому знаю про природу все.

Раптом до мене підходить Едварда, обнімає за шию і цілує в губи. "Це нічого не значить. Мені просто захотілося це зробити", — говорить вона.

З другого кінця острова чується голос пана Макка, і я з радістю розумію, що він нічого не бачив.

Коли пізніше ми стали грати у своїх сусідів, то Едварда голосно заявила, що буде бігати тільки за лейтенантом Гланом (за мною). Я був збентежений її сміливістю.

"Вночі я чув, як Езоп піднявся із свого кутка і загарчав. Коли вранці я вийшов із хатинки, то на траві побачив сліди людини".

"Вона йшла назустріч, ...обличчя її сяяло". Вона радісно розповіла, що вночі приходила до хатинки і намагалася ступати тихо-тихо. "Я ще раз була поблизу вас. Я люблю вас".

РОЗДІЛ IX

Зараз ця пригода лише забавляє мене, а два роки тому я бачився з нею щодня то біля млина, то на дорозі, навіть у моїй хатинці. Усе в ній викликало мою ніжність. Вона говорила, що коли підходить до мене, у неї холодок біжить по спині, і я легенько плескав її по спині. Я був вдячний їй за кохання до мене, за доброту. Едварда

зізнавалася, що не думає ні про кого і любить мене усім серцем.

РОЗДІЛ X

"Літні ночі, і тиха вода, і безкінечно тихий ліс. Міль і нічні метелики летять у моє вікно і сідають на білу порошоківницю на стіні. Мені здається, що деякі з них схожі на маленькі квіточки.

Я виходжу з хатинки. Тихо. Повітря світиться від метеликів. Там, на лісовій галявині, зацвіли кущі глоду, розпустилася квітками дика гвоздика. Я не бачу їх, але відчуваю запах кожної квітки.

По дорозі йде Едварда. Я кидаюся їй в ноги, обнімаю коліна і простеньке платтячко. Я безсилий від щастя. Я розповідаю їй, що дякую квітам, деревам за те, що вона є, що вона здорова.

Ми сіли на м'яку траву, і Едварда сказала, що одна подруга зізналася їй, що ловить кожний мій погляд. Я спитав ім'я цієї дівчини, але Едварда не сказала.

Далі мова зайшла про те, що батько Едварди їде у справах у Росію. Тоді ми влаштуємо бенкет. Вона кинулася мені на шию. Вона дивилася на мене зачарованим поглядом.

Настав ранок, і я провів Едварду до дороги.

РОЗДІЛ XI

Радість п'янить. Я стріляю, і звук пострілу пливе над морем і гримить у вухах безсонного рульового.

Я рахував час за ночами. Іноді наставала ніч, а Едварда не приходила. "Одного разу вона не прийшла дві ночі підряд..." Але потім вона прийшла і сказала, що збирала батька в дорогу. Вона пам'ятала про мене. "Тоді все добре".

РОЗДІЛ XII

"Два човни були спущені на воду, і ми розташувалися в них. Ми співали і розмовляли". Лікар теж був з нами. Він був веселий, розмовляв з дамами, щось питав у Едварди. "Коли я щось говорив, він слухав уважно і не виявляв до мене невічливості".

До мене підійшла молода дівчина і привіталася. Я не пізнав її, але вирішив, що це саме та подруга Едварди, яка цікавилася мною. Ми трішки поговорили.

Едварда уважно слухала лікаря, розмовляла з подругами і не звертала на мене уваги. Я сидів оддалік компанії, і мені було сумно. Я хотів додому, де мене чекав прив'язаний Езоп, але третього човна не було.

Увечері компанія стала збиратися. Ми поверталися. Едварда сіла в човен поряд зі мною, і це зробило мене щасливим. Але раптом вона повернулася до мене спиною. Чверть години я для неї не існував. І тоді я зробив таке, за що мені соромно й зараз: я взяв її черевичок і закинув далеко у воду — "від радості, що вона біля мене, чи від потреби звернути увагу і нагадати їй, що я тут, — не знаю".

"Дами зчинили галас. Я сам неначе закам'янів від жаху від свого вчинку, але що з цього? Справу було зроблено".

Черевичок виловили, я став витирати його носовичком. Едварда взяла його і сказала, що ніколи не бачила нічого подібного. Я був присоромлений і відмовився йти

до неї в гості.

РОЗДІЛ XIII

"Що могло бути гірше? Я вирішив зберігати спокій. Хіба я перший нав'язався їй?"

Я ловив рибу чотири дні, ночами лежав без сну у своїй хатинці, а потім пішов до неї.

— Я не бачив вас чотири дні, Едвардо!

Вона повела мене до зали. Кімната була прибрана до балу. Едварда говорила, що не забула мене. Їй було ніколи, адже завтра буде свято, вона хоче танцювати зі мною.

Я дивився на неї і, змучений безсонням, не розумів, що сталося між нами.

Біля ґанку зупинився екіпаж. З нього вийшов лікар. Я привітався з ним, потім вибачився, бо мав був їх покинути. Іду від будинку, а в очах у мене туман, рушниця здається легкою пір'їнкою.

"Якби вона стала моєю, я б зробився гарною людиною... Я б служив їй... Я б зробив би для неї все, що в моїх силах, навіть більше, ніж міг би, і радів би тому, що вона моя..."

Я йшов додому, і спокій повернувся до мене. Біля мого будиночка стояла жінка в білій хустці на голові. Це була Єва, дочка коваля. Я взяв її за руку і завів у хатинку.

РОЗДІЛ XIV

Я прийшов на "бал" із рушницею і у своїй найкращій куртці. Декілька молодиків підійшли до мене, щоб роздивитися мою здобич. Едварда привіталася зі мною, і ми почали танцювати. Мої високі мисливські чоботи залишили сліди на пофарбованій підлозі.

Едварда розмовляла з гостями, голосно сміялася. Я декілька разів підходив до неї, але вона не помічала мене. Я хотів піти, але лікар став на порозі. Едварда швидко підійшла і сказала, що я піду останнім. Потім вона почала розповідати гостям, ніби я дав п'ять талерів чоловікові, який врятував її черевичок. Я нічого не розумів. Вона відкрила двері в кухню і покликала робітника. Той підтвердив, що вона сама дала йому п'ять талерів. Я хотів, щоб Едварда пояснила свою поведінку, але вона ухилялася від розмов. Вона була така сумна, і моє серце знову рвонулося до неї.

Лікар намагався привернути до себе увагу публіки. Дами не відходили від нього.

"Чи не це мій суперник?" — думав я, і я думав також про його кульгаву ногу і жалюгідну фігуру... Я був абсолютно змучений, і мені спало на думку наділити його всіма перевагами, якщо він вже був моїм суперником". Я голосно сміявся з його слів, спеціально привертая увагу гостей до нього, виявляв захоплення його розумом.

"Коли гості розійшлися, я зайшов у сусідню кімнату. Зайшла Едварда і дуже здивувалася, що я залишився. Вона стала говорити, що стомилася і хоче відпочити. Я вийшов у вітальню і побачив у кутку палицю лікаря. "Як міг кульгавий лікар забути палицю?" — здивовано запитав я. Розлючена Едварда голосно закричала, щоб я не нагадував їй постійно, що лікар кульгавий. "Ви не кульгавий — о, ні!.. Але вам все одно не зрівнятися з ним — не зрівнятися, не зрівнятися. Ось! Я зрозумів, що лікар забув палицю, аби пізніше повернутися. Ідучи додому, я зустрів його на стежці. Я сказав, що

знаю, куди він поспішає. Нехай іде швидше, там на нього вже чекають.

А вдома я "піднімаю курок на рушниці, приставляю дуло до лівої ступні і натискаю на собачку. Пуля проходить крізь ступню і впирається у підлогу".

Через деякий час у кімнату входить лікар.

РОЗДІЛ XV

Цей постріл нічого не дав. Він тільки прив'язав мене до дому.

Одного разу лікар заговорив про Едварда. Він розповів, що ніколи не сватався до неї і не отримував згоди. Ця дівчина не така проста, як здається на перший погляд. Їй уже двадцять років, хоча вона виглядає п'ятнадцятилітньою. Ніхто не може вплинути на неї. Як тільки вона помітить, що хтось хоче заволодіти її серцем, "одним поглядом чи холодним словом вона відсторонить вас на цілих десять миль". Вона любить пригоди, але чекає свого принца. Сам лікар поводить з нею, як із школяркою: сміється з неї, виправляє її мову. Вона вже стала майже нормальною людиною, як тут з'явився я. Едварда мріє, що одного разу з'явиться чоловік, "який зможе взяти її, заволодіє її тілом і душею". Ось тому пан Макк знову вирушив у експедицію. Одного разу він привіз кульгавого лікаря. Але то був не принц.

РОЗДІЛ XVI

Я почув жіночий голос біля моєї хатинки. Це була Едварда. Вона увійшла, і переді мною воскресли минулі дні. "Я цілував її!" — думав я. Я встав і залишився стояти.

Вона не вгаваючи говорила про моє поранення, про мій вигляд, питала, чи буду я кульгати.

"Вона нахилилася до мене, вона була так близько від мене... Я потягнувся до неї руками. Тоді вона відхилилася від мене".

Я став розповідати, що хотів поставити рушницю в куток, випадково натис на курок. Вона дивилася на мене, намагаючись щось зрозуміти.

Я заговорив про наші стосунки, про раптову зміну у її ставленні до мене. Але вона швидко попрощалась і пішла. Я сів писати листа з проханням вислати мені мундир.

РОЗДІЛ XVII

"Перший день у лісі.

Усі звірі наближалися до мене і оглядали мене... Я називаю імена птахів, дерев, каміння, комах, дивлюся в усі боки і називаю всіх по черзі".

"У полудень я виїхав у море і зійшов на маленький острівець. Там росли фіолетові квіти на довгих стеблах, що досягали моїх колін".

Я повертаюся додому, обідаю разом з Езопом і знову йду в ліс.

"Утома охоплює мене, і я засинаю" на галявині. Мені наснилась Ізелінда. Вона ніжно цілує мене і розповідає історію свого кохання. Вона зустріла свого коханого Дундаса ранком, а вночі він прийшов до неї. Після ночі кохання вона забула полити квіти, погодувати кішку.

Скоро Дундас поїхав. Але потім було кохання з мисливцем Герлуфсеном, священиком Стамером. Вона любила всіх.

Я прокинувся із відчуттям жагучого поцілунку Ізелінди на губах. Але вона

покинула мене.

Я повертаюся. Біля хатинки стоїть Єва.

РОЗДІЛ XVIII

Нога ще боліла, але я вже не кульгав. Пан Макк повернувся, забрав у мене човен, щоб привезти якогось чоловіка.

Незнайомцю відвели дві кімнати в будинку пана Макка. Він вивчав морську справу, збирав мушлі, водорості, дрібних морських тварин. Усі говорили, що він барон.

У мене не було м'яса, і я пішов у Сірілунд, щоб попросити у Едварди щось на вечерю. Мене зустрів пан Макк і сказав, що донька захворіла.

"У кімнату зайшов барон — маленький чоловічок років сорока. Довге вузьке обличчя з гострими вилицями і ріденькою чорною борідкою". Він привітався. "Пан Макк викликав його на розмову про його мушлі і морських тварин". Потім барон спитав про моє поранення, і я із задоволенням подумав, що це Едварда розповіла йому.

Я пішов додому, і ніхто не проводжав мене.

РОЗДІЛ XIX

Пройшло сім днів. Едварда і барон були завжди разом. Коли ми випадково зустрілися, то я повільно пройшов повз них.

Якось увечері я зустрів коваля і запросив піти разом додому. Але він сказав, що пан Макк дав роботу, яку треба виконати негайно.

Я пішов до будинку коваля. Єва була сама. Я клявся їй у коханні, але ми весь час говорили про Едварду. Я говорив, що в неї негарний лоб, брудні руки, вона не знає, хто такий Езоп.

"Хочеш, ми краще посидимо мовчки і нічого не будемо говорити?" — тихенько спитала Єва. Я знову говорю, що кохаю тільки її, що заберу її звідси. "Ми пристрасно обнімаємо одне одного, і вона віддається мені вся".

"Через годину я цілую Єву і йду. У дверях я нашттовхуюся на пани Макка". Він був вражений, але швидко опанував себе і став говорити, що шукав саме мене. Він нагадав мені, що зараз заборонено стріляти птицю і що я буду платити штраф.

Ми розійшлися кожен своєю дорогою, і я зрозумів, що з гостиною в пана Макка у мене все скінчено.

РОЗДІЛ XX

"За милю під собою я бачу море. Переді мною на землі лежать сухі гілки від зруйнованого гнізда. І так, як це гніздо, зім'ята, зруйнована і розтоптана моя душа". Море піді мною піниться. Воно ніби насолене величезними примарами, які розмахують ногами й руками і ревуть одне на одного. "Недалеко від мене одривається шматок скелі і котиться в море".

Вечоріє. Я йду додому. Дощ. Раптом я бачу перед собою на стежці Едварду. Її одяг мокрий, але вона посміхається.

"Вітаю вас, прекрасна діво", — говорю я, вона здригається від цих слів.

Вона пропонує мені білу хустку, я знімаю з плечей свою куртку і пропоную їй одягти її. Вона відмовилася, а я не взяв хустку.

Я став насміхатися з барона, говорив, що той розмірковує, взяти її заміж чи ні, пропонував звернути увагу на лікаря. Я не давав їй вимовити жодного слова. Раптом вона закричала, що весь час думає лише про мене, що розтоптала коштовну прикрасу, яку подарував їй барон, що давно вже чекає мене на дорозі, що любить мою фігуру, мої плечі, мою бороду. Коли вона замовкла, я повернувся і пішов.

РОЗДІЛ XXI

"Вранці, коли я виходжу, Едварда стоїть перед моєю хатинкою".

За ніч я все обдумав і вирішив, що мені не потрібна ця істота.

Вона стояла біля каменя. Вона спитала, чи був я в будинку коваля. "Я намагаюся перебороти свій відчай і говорю, що Єва була і в мене багато разів".

"Ну що ж, ви зробили вдалий вибір. І це нічого, що Єва дружина коваля". Я вражений, адже думав, що Єва дочка коваля, але пересилию себе і говорю, що її принц — просто старий, сліпий, лисий дурень.

"Я вийду заміж за барона, а ти ніколи не потрапляй мені на очі", — сказала Едварда і швидко пішла геть.

РОЗДІЛ XXII

Листя пожовкло. Настало бабине літо.

"Бог з тобою, дитя. Ти заміжня", — говорю я Єві. Я готовий розпрощатися з нею назавжди. Але через деякий час ми зустрічаємося знову. Єва розповідає, що пан Макк став дуже суворий до них. Він примушує чоловіка і її тяжко працювати. Я сказав, що це тому, що я люблю її, а пан Макк знає про це.

РОЗДІЛ XXIII

Я пережив три залізні ночі. Першої залізної ночі я переживаю радість від думки про місце і час. Я славлю звірів і птахів, темряву і шепіт Бога серед дерев, зелену траву і жовте листя.

Пізно вночі я йду додому.

"Друга залізна ніч... Душа моя мислить і споглядає". Я довго стою біля дерева, дивлюся на багаття, а потім сідаю на землю. Підходить Єва. Я говорю їй, що люблю три речі: мрію любові, її і цей шматок землі. Найбільше люблю мрію.

Третя залізна ніч. Я розповідав Єві про надію вранці зустріти дорогу людину, про старого сліпого лопаря, який сподівався, що через декілька років зір повернеться до нього, про свою надію забути одну людину і самому стати зовсім іншим.

Єва йде. "Я лягаю ближче до вогнища і розглядаю полум'я". Я вдивляюся в ніч, відчуваю коливання повітря, легкий подих вітерцю. "Бог стоїть неподалік і дивиться на мене". Я відчуваю смертельну втому і засинаю.

"Коли я прокинувся, ніч уже пройшла". Я давно чекав, що зляжу від якоїсь хвороби. Предмети кружляли навколо мене. Але тепер усе минулось.

РОЗДІЛ XXIV

"Осінь. Літо закінчилося. Воно зникло так швидко, як і настало. Ах, як швидко воно пройшло!"

Одного туманного дня я забрів у сусідній ліс і вийшов до будинку лікаря. У нього

було багато гостей. Побачивши Едварду, я хотів піти, але лікар затримав мене. Едварда була спочатку страшенно пригнічена моєю присутністю, але пізніше неначе трішки змирилася із цим. Вона сказала, що наступної неділі барон вже їде, у них завтра збираються гості, а тому вона запрошує всіх присутніх і особливо мене. Я був страшенно схвилюваний її люб'язністю.

Додому я йшов повз пристань і спитав рибалку, чи не прийде пароплав завтра. Але пароплав, яким доставлять мій мундир, прийде тільки наступного тижня. Я вичистив свій найкращий костюм, залатав дірки.

Раптом мені спало на думку, що те особливе запрошення — це пастка. Я вирішив, що не піду туди. Увечері я пішов у ліс, спеціально вибирав хибні шляхи, але через деякий час опинився біля будинку пана Макка. "Знайомий голос гукає мене. І невдовзі мене вводять у будинок".

РОЗДІЛ XXV

"Увесь вечір у мене було відчуття, що я не мав приходити на цю вечірку". Всі були зайняті розмовами, Едварда ледь привіталася зі мною. "Я став багато пити, оскільки розумів, що я небажаний гість, і все-таки не йшов".

"Коли я прийшов, уже повечеряли. Служниці швидко бігали з келихами і вином, сигарами, печивом і фруктами".

"Єва допомагала на кухні... Подумати тільки, і Єва теж тут!"

У центрі уваги був барон, хоча він тримався тихо і скромно. "Він постійно говорив з Едвардою, стежив за нею очима..." Я відчував до нього ворожість.

Лише один раз Едварда кинула на мене ласкавий погляд. "Я одразу повеселішав, став розмовляти з багатьма і був доволі цікавим..."

"Я вийшов на ганок. Єва пройшла, несучи щось із кімнати". На коротку мить вона зупинилася, мовчки провела рукою по моїх руках, усміхнулася і пішла далі. "Коли я повернувся, щоб іти в кімнати, Едварда стояла у дверях і дивилася на мене". Ми поодиноці зайшли в залу.

— Подумайте тільки, лейтенант Глан для забавки призначає побачення прислузі на ганку, — раптом голосно заговорила Едварда.

Я нічого не відповів на це. З тієї миті я знову почав багато пити і тримався біля дверей, щоб не заважати парам, які танцювали.

Я розмовляв з місцевою вчителькою, коли до нас підійшла Едварда і голосно повідомила, що Єва на кухні, і я також маю там бути. Я їй спокійно відповів, що вона говорить не подумавши, що вона, мабуть, не хотіла бути грубою, відіславши мене на кухню. Але вона знову сказала, що я її правильно зрозумів: моє місце на кухні.

Я хотів піти, але лікар зупинив мене і сказав, що тільки-но Едварда виголосила пишну промову на мою честь. При цьому очі її палали любов'ю.

У голові у мене не було жодної ясної думки.

Я підійшов до барона, нагнувся до нього і плюнув йому у вухо. Потім я бачив, що він розповідав Едварді про це, а вона згадала про черевик, який я кинув у воду.

"Я тихенько втік із Сірілунда, не попрощавшись, не подякувавши".

РОЗДІЛ XXVI

Барон їде. Чудово! Я закладу вибухівку під скелю і підірву гору на честь його й Едварди. Я знаю одне місце, по якому каміння скочується в море. Там ще є сарай для човнів.

Я взяв у коваля два гострих свердла й молоток.

Я бачився з Євою щовечора. Вона розповіла, що пан Макк злиться і говорить, що вижене мене. Я беру її на руки. Я несу її в ліс.

РОЗДІЛ XXVII

Я сиджу в горах і довбаю дірку в скелі. Я зморився не від роботи, а від горя. Єва питає, чи думаю я про неї. Я відповідаю, що думаю лише про неї одну.

За лісом пожежа. Це горить моя хатинка.

РОЗДІЛ XXVIII

"Пожежа була справою пана Макка — я зрозумів це тієї ж хвилини". Все згоріло, я втратив усе. "Я спав просто неба дві ночі, але не пішов у Сірілунд просити житло ". Потім я найняв покинутий будиночок.

"Едварда прислала сказати, що вона чула про моє нещастя і пропонує мені від імені батька кімнату в Сірілунді. Я нічого не відповів".

Я зустрів її на дорозі разом з бароном. Вони йшли під руку. Едварда знову запросила мене пожити в їхньому будинку, але я подякував і відмовився.

"І я пішов у гори, до своєї міни. Я зустрів Єву.

— Ось бачиш! — крикнув я. — Пан Макк не може прогнати мене. Він спалив мою хатинку, але в мене вже є друге житло..."

Єва несла щітку і відро з дьогтем. Це пан Макк витягнув човен із сараю під горою і наказав просмолити його.

"Коли я прийшов до своєї вибухівки, я побачив сліди черевиків пана Макка".

"Я сів і став бити своїм свердлом, не передчуваючи, яке це було безумство".

РОЗДІЛ XXIX

Пароплав привіз мені мундир і мав забрати барона та всі його ящики з колекціями.

Я беру рушницю, набої і йду в гори. Набиваю порох у дірку в горі і чекаю.

Починало смеркатися. Пароплав відходить. "Коли ніс пароплава з'явився із-за острова, я підпалив гніт і відскочив... Раптом почувся тріск, вибух. Гора здригається, і кам'яна брила, відірвавшись, з гуркотом котиться вниз". Я хапаю рушницю й стріляю. Гори сміються. Проходить якась мить, усе стихає, пароплав зникає в імлі.

Я беру свої інструменти, рушницю і спускаюся з гори до сараю. Перед і мною страшна картина: Єва лежить біля розбитого скелею човна, вся розплющена, з розірваним боком і животом.

РОЗДІЛ XXX

Я сидів у своєму барлозі. Єву пишно поховали на гроші пана Макка. Я був біля могили. Єва померла. Я пригадую давню історію про дівчину в зачиненій башті. У неї був коханий. Але одного разу він побачив іншу і почуття його змінилися. Вона віддала йому серце. "Вона віддала йому все, але він все ж не подякував їй".

"Другу він любив, як раб, як безумець. Вона нічого не давала йому, а він все ж дякував їй". Вона попросила віддати їй його розум і спокій, а він жалів лише про те, що вона не вимагала у нього життя.

А його дівчину посадили в башту. Довгі роки вона пам'ятала свого коханого, вишивала його ім'я на хустці. Вона постаріла і осліпла у своїй темниці, але щодня її вуста промовляли єдине ім'я.

Я принижено цілую пісок на твоїй могилі, Єво. Ти віддавала все — і це не коштувало тобі жодного зусилля. "І все ж інша, яка скупко вираховувала будь-який погляд, володіє усіма моїми думками".

РОЗДІЛ XXXI

Минуло декілька днів. Прийшов пан Макк і став говорити про катастрофу, про те, що я не винен, це була трагічна випадковість.

Три тижні я не бачив Едварду. Все ж таки один раз бачив у крамниці. Вона не привіталася зі мною, не заговорила.

РОЗДІЛ XXXII

Однієї ночі випав сніг. У моїй хижці стало холодно. Осінь минула. "Вся трава і всі комахи померли". Природа, люди притихли. "Все готувалося до вічної ночі північного саява, коли сонце спить у морі. Глухо-глухо чувся плескіт весел одинокого човна".

У човні пливе дівчина. Я впізнав її. Це була Генрієтта. Я запрошую її в хижку, але вона мовчки проходить мимо.

РОЗДІЛ XXXIII

"Я одяг мундир і пішов у Сірілунд. Серце моє шалено калатало".

Я згадував усе, що відбувалося між нами. "Я думав: як вона зрадіє, коли я кинуся перед нею сьогодні на коліна і розкрию таємницю свого серця".

Ідучи дорогою, я думав, що мундир, шабля сподобаються їй. І хто знає, що тоді може статися?

На подвір'ї я зустрів пана Макка. Він поговорив зі мною про пожежу, попрощався.

"Коли я зайшов у кімнату, Едварда читала... Вона підвела очі, побачила мене, на хвилину здивувалася з мого мундира, глянула на мене збоку, як птах, і почервоніла".

— Я прийшов попрощатися, — сказав я.

"Раптом вона підвелася, і я побачив, що мої слова вразили її... Я беру її за руку, за обидві руки". Радість охоплює мене. І тієї ж хвилини вона знову холодна, холодна й уперта. Я стояв перед нею, мов жебрак, і не міг вимовити жодного слова.

Оговтавшись, я підійшов До неї, ще раз узяв її руку і попрощався. Я вдавав, що йду, але це не справило на неї ніякого враження.

Вона здивувалася, що я ще тут. Піднялася, підійшла до мене і попросила подарувати їй на пам'ять Езопа. Я пообіцяв.

Остання ніч в убогій хижці. "Я підкликав Езопа, погладив його, поклав його голову поряд із своєю і взяв рушницю. Він уже почав вищати від радості, думаючи, що ми підемо на полювання. Я знову поклав його голову поряд зі своєю, приклав дуло до потилиці Езопа і вистрелив.

Я найняв чоловіка віднести Едварді труп Езопа".

РОЗДІЛ XXXIV

"Пароплав відходив увечері".

Пан Макк потис мені руку, поздоровив з хорошою погодою. "Підійшов лікар, за ним Едварда. Я відчув, як коліна мої затремтіли".

Едварда подивилася мені просто в обличчя і сказала, що хоче подякувати панові лейтенанту за подарунок. "Вона стисла абсолютно білі губи".

Я піднявся на палубу, поглянув на берег. "Едварда швидко йшла додому. Лікар далеко відстав від неї. Так я бачив її востаннє.

Хвиля печалі хлюпнула в моє серце..."

Я згадав млин, мою хатинку, високий сірий камінь, Ізелінду, Єву...

РОЗДІЛ XXXV

Я написав усе це, щоб пригадати те літо в Норвегії, коли я рахував години, проте час летів. Тепер він стоїть для мене на місці.

"Я кинув службу і вільний, як монарх". Про Едварду я не думаю. У мене немає ніяких тривог і горя...

Раптом хтось постукав у двері. Це принесли лист із зображенням корони барона. "Але в листі нічого не написано — в ньому лежать тільки два зелених пташиних пера", які я колись подарував Едварді.

"Жах охоплює мене, я весь холону". Я зачиняю вікна. І мені здається раптом, що я бачу обличчя і чую знайомий голос.

"Кора лежить і дивиться на мене. Раніше був Езоп, а тепер Кора лежить і дивиться на мене.

— Коро, лежи, чуєш, я застрелю тебе, якщо ти поворухнешся!"

Дуже жарко. "Скоріше відчинити вікна, двері, сюди, веселі люди, заходьте!

Дні йдуть, а час не рухається".

Мені хочеться поїхати звідси далеко-далеко, в Африку, в Індію. Я належу лісам і самотності!

[1] Іомфру (норв.) — звертання до дівчини.